

II. ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ. СТИЛІСТИЧНІ ТА КОНТЕКСТУАЛЬНІ ВИЯВИ ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.11'362 + 81'372

DOI 10.31652/2521-1307-2022-36-30-40

ТИПОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЗА МОДУЛЕМ ПОРІВНЯННЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ-КОЛАЖУ ІЗ СТИХІЙ ЖИТТЯ ДМИТРА КЕШЕЛІ «РОДАКИ»)

Мирослава Баган

Київський національний лінгвістичний університет

Україна, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

e-mail: mtbagan@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5436-2934

Валентина Заскалета

Київський національний лінгвістичний університет

Україна, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

e-mail: v_zaskaleta@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1294-0329

У статті проаналізовано порівняльні конструкції за модулем порівняння на матеріалі роману-колажу із стихій життя Дмитра Кешелі «Родаки». Установлено, що модуль порівняння в романі стосується цілої низки ознак, зокрема зовнішнього вигляду, фізичних характеристик, способу руху, специфіки мовлення, психічних станів, настрою в статичній та в динамічній, фізичних станів, вдачі, розумової діяльності та розумових здібностей. Оцінювання відбиває найбільш важливі з погляду народної моралі ознаки людської натури й поведінки. Доведено, що компаративними Д. Кешелі досить оригінальні завдяки несподіваному об'єкту порівняння, часто мають комічне забарвлення, нерідко зумовлене невідповідністю суб'єкта і об'єкта порівняння його модулю. Однією з особливостей ідіостилію письменника є творення іронічних порівняльних конструкцій з жартивлливим маркуванням.

Ключові слова: Дмитро Кешеля, порівняльна конструкція, модуль порівняння, компаративема, іронічні порівняння, метафора, ідіостиль.

TYPOLOGY OF COMPARATIVE CONSTRUCTIONS ACCORDING TO THE COMPARISON MODULE (BASED ON THE MATERIAL OF THE NOVEL-COLLAGES BY DMYTRO KESHELIA «RELATIVES»)

Myroslava Bahan

Kyiv National Linguistic University

Velyka Vasylkivska Street, 73, Kyiv, Ukraine

e-mail: mtbagan@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5436-2934

Valentyna Zaskaleta

Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska Street, 73, Kyiv, Ukraine
e-mail: v_zaskaleta@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1294-0329

Introduction. *The article analyzes comparative constructions by the comparison module based on the material of Dmytro Keshelia's novel-collage from the elements of life «Relatives».*

Purpose. *The purpose of the article is to create a typology of comparative constructions on the material of Dmytro Keshelia's novel-collage from the elements of life "Relatives". Achieving this goal is subject to a number of tasks: 1) to identify features that serve as a comparison module; 2) to classify comparative constructions according to the comparison module 3) to find out what is the originality of D. Kesheli's individual author comparisons.*

Methods. *The article uses the descriptive method (to present the results of the research), the classification method (to identify the features by which the author compares), the method of contextual analysis (to determine the pragmatic load of the comparison module in the text of the novel-collage).*

Results. *It is established that the comparison module in the novel concerns a number of features, including appearance, physical characteristics, manner of movement, specifics of speech, mental states, mood in statics and dynamics, physical states, temperament, mental activity, and mental abilities. The assessment reflects the most important features of human nature and behavior from the point of view of national morality.*

Originality. *In previous studies, a semantic analysis of the comparative constructions of the novel "Relatives" was carried out from the point of view of the object and subject of comparison. We consider it promising to study the grammatical structure of the comparisons created by the author of this novel, an attempt to classify the semantic types of comparisons depending on the subject and object of comparison and their functional load.*

Conclusion. *Despite the relatively traditional module of comparison, the comparatives of D. Keshelia are quite original due to the unexpected object of comparison, since they often have a comic color, which is often caused by the discrepancy between the subject and the object of comparison of his module. One of the features of the writer's idiosyncrasy is the creation of ironic comparative constructions with friendly marking.*

Keywords: *Dmytro Keshelia, comparative construction, comparison module, comparativema, ironic comparisons, metaphor, idiosyncrasy.*

Постановка проблеми. Порівняльні конструкції, або компаративами [3, с. 4], слугують не лише засобом авторського вираження думки, а й елементом конструювання особливої художньої реальності, надають їй достовірності й відчутності. Вони характеризують не тільки суб'єкт порівняння, а й автора порівняльної конструкції, відбивають глибину його мислення, світоглядні, естетичні, моральні цінності, досвід, специфіку культурного середовища, у якому він сформувався. На тлі актуалізації питання національної самоідентифікації українців важливо досліджувати художні елементи, зокрема порівняльні конструкції тих творів, які найбільш близькі до народного мовомислення. Це важливо як для виявлення специфіки українського світосприйняття, так і для уточнення особливостей ідіостилю письменників з різних куточків нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У філології порівняння часто кваліфікують як тропеїчну фігуру, яка репрезентує мовне зображення істоти, предмета, явища, дії через найхарактерніші ознаки, які ми влювлюємо в інших об'єктах дійсності [12, с. 359; 6, с. 69]. Цілком погоджуємося, що порівняння як стилістична фігура ґрунтується на об'єктивній зовнішній, сутнісній, функційній подібності кількох об'єктів чи явищ, однак встановлення цієї подібності може бути як традиційним (в узвичаєних порівняннях), так і евристичним, індивідуально-авторським. Узвичаєні порівняння (*сивий мов лунь, гарна мов писанка, постішає мов свекор пелюшки прати*) викликають у сприймачів цілком конкретні асоціативні уявлення й передбачувані реакції. Натомість індивідуально-авторські порівняння становлять місткі ментально-емоційні комплекси, які кожен читач може інтерпретувати по-своєму: як мегапотужний цікавий образ чи, навпаки, як дивний, непереконаливий спосіб інтерпретації чогось. За нашою гіпотезою, індивідуально-авторські порівняння в структурі художнього тексту завжди відповідають задуму автора й спрямовані на встановлення якомога тіснішого зв'язку з читачем, виклик у нього не лише замилювання, а й цілком самостійних рефлексій.

Специфіку будови та функційних можливостей порівняльних конструкцій мовознавці вивчали на матеріалі творчості багатьох вітчизняних та закордонних майстрів художнього слова: Т. Шевченка [9], Л. Костенко [13; 14; 15], Є. Положія [5], М. Дочинця [17], І. Немировськи [18] та ін. Предметом дослідницької уваги слугувала, зокрема, семантична структура порівнянь [17], способи їх відтворення в українських перекладах [2; 16], їхня роль та функції в художньому тексті [18]. Безперечно, кожен письменник прагне найбільшої влучності й виразності порівнянь, відображає в них лінгвоаксіологічні стандарти своєї доби та неповторність свого мистецького бачення. Компаративеми у творі самобутнього закарпатського письменника Дмитра Кешелі «Родаки», який вражає емоційною щирістю, іскрометністю народного мислення, колоритністю мови, влучними, дотепними характеристиками персонажів, проаналізовано з погляду наявності в них етномаркерів [11], суб'єкта [7] й об'єкта [8] порівняння, проте для отримання цілісного уявлення про семантичну структуру порівнянь потрібно дослідити модуль порівняння.

Мета статті – створити типологію порівняльних конструкцій на матеріалі роману-колажу із стихій життя Дмитра Кешелі «Родаки». Досягненню цієї мети підпорядкована низка завдань: 1) виявити ознаки, які слугують модулем порівняння; 2) класифікувати порівняльні конструкції за модулем порівняння; 3) з'ясувати, у чому полягає оригінальність індивідуально-авторських порівнянь Д. Кешелі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняльні конструкції в романі-колажі із стихій життя Дмитра Кешелі «Родаки» вражають семантичним розмаїттям та несподіваною структурою. Для створення якомога повнішої типології ми оперуємо поняттям *модуля порівняння*, що перегукується з поняттям *ознаки порівняння*, яким мовознавці оперували раніше [12, с. 359]. Дедалі частіше фахівці віддають перевагу поняттю *компаративний модуль* [4, с. 60; 10, с. 264] на позначення конкретизованого компонента компаративної конструкції, що дає підстави об'єднати суб'єкт і об'єкт порівняння в одному акті оцінювання.

Зовнішній вигляд як модуль порівняння в аналізованих конструкціях утілений у таких ознаках:

а) розмір: для порівняння за цією ознакою взято приблизний (не конкретний) розмір і передано її за допомогою лексем на позначення висоти, ширини (*широкі, як наш добрий і щедрий нянько Дунай* (с. 64), довжини (*довгими, як ціпи* (с. 71); *довгими, як антени* (с. 287)), товщини, загального розміру (*великого, як бика* (с. 78); *була дрібною, як запечена у спекотне*

літо бульбочка (с. 71)). Прикметники, які репрезентують модуль порівняння, можуть мати зменшено-пестливі (*невеличкий, як волоський горіх* (с. 59)) чи збільшено згрубілі (*широчезні... як долоні стрийка Микули* (с. 73); *товстелезних, як дуби* (с. 272)) суфікси або ж редуплікуватися (*висока-висока, як тополиця* (с. 120)), що разом із семантикою об'єкта порівняння посилює емоційність порівнянь як цілісних конструкцій;

б) форма: за допомогою порівняння за цією ознакою автор докладно описує обличчя персонажів свого роману загалом (*опухлий, наче з бджолами у вулику спав* (с. 43); *зморщений, наче печене яблуко* (с. 105); *обличчя таке зім'яте, як у борсука* (с. 226)) чи якусь його частину (з *гачкуватим, як у ворони, носом* (с. 71); *гачкуватого, як у турка, носа* (с. 129)). Модуль порівняння майстерно вияскравлено відповідним об'єктом порівняння, щоб читач виразно уявив собі конкретного персонажа;

в) колір. Порівняння на основі кольору в аналізованому романі є одними з найуживаніших. Д. Кешеля віртуозно використовує основні кольоративи-прикметники (*чорний, як вороненя* (с. 105); *чорна, як ердильська циганка* (с. 220); *жовтий і безживний, немов єгипетська мумія* (с. 29); *білого ... як гусарські зуби* (с. 192)), з-посеред яких є кольоративи з пестливим суфіксом (*жовтенький, як курча* (с. 21)) та відповідні відприкметникові дієслова (*почервонів, як бантик на грудях старої большевички* (с. 152); *зачервоніли, як помідори* (с. 151), *немов помідори під благодатним літнім сонцем, почали помаленьку рожевіти* (с. 212)). Інтенсивність кольору автор може передати повторенням кольоративу (*рудий-рудий, як руська осінь* (с. 59)).

Крім основних кольороназв, репрезентантами модуля порівняння зафіксовано також опосередковані, зокрема такі: а) кольоративи складних назв – відтінки кольорів (*жагучо-червоного, як циганські хустини* (с. 28)) чи поєднання кольорів (*синьо-чорний, як баклажан* (с. 28); *землисто-попелястого кольору, наче пилука на старовинній скрині* (с. 194)) та б) кольоративи, що означають колірну якість опосередковано, за колірною схожістю (*золотисті, як апельсини* (с. 73); *сріблясте, як листя клена* (с. 88); *сполотнів, як «вражій імперіаліст» при несподіваній зустрічі із мужніми совєтами* (с. 34); *рожева, як пелюстки магнолії* (с. 73)).

Письменник уживає прикметники – основи порівняння не тільки в основній формі, а й у формі вищого ступеня порівняння (*рожевіша, ніж свиноматки* (с. 194)), що посилює зорове враження від прочитаного;

г) загальне враження. Порівняння за цією ознакою переважно позитивні (*нагуляні, як бики* (с. 38); *викохані, як пані-генеральші* (с. 34); *милий і ніжний, як порепані долоні діда Наполійона, коли, буває, зрідка погладить мене по голові* (с. 63–64); *звабливими, як мадярські сливи* (с. 71) *ніжні, як мицьки на весняних вербових прутиках* (с. 103); *соковитою і привабливою, як визріла полунична ягода* (с. 158); *така красна, як помаранча* (с. 85); *такий красивий, гейби в квітах переспав* (с. 105)). Приклад негативного враження зафіксовано лише в одній конструкції (*разюче схожий на есесівця* (с. 316)), щоправда відповідну емоцію, по суті, передано за допомогою об'єкта порівняння, згадка про якого викликає в читачів старшого віку цілий комплекс неприємних спогадів;

д) статура. Модуль порівняння цієї підгрупи вербалізовано за допомогою лексем із протилежним значенням – «товстий» (*круглобокий, як мадярський гарбуз* (с. 59); *тучний, набитий, як качан капусти* (с. 137); *Нагадувала дідова сестричка гриб-порохнявку з доісторичних часів чи коровиську на останньому місяці тільності* (с. 270)) і «худий», інтенсифікованою суфіксом -*юц-* (*маслакувата й худюща, як суповий набір* (с. 150); *худющий... як крадений кінь* (с. 312)).

З погляду морфологічного статусу слів, що репрезентують цей модуль порівняння, то вони переважно є прикметниками (віддієприкметниковими прикметниками) і зрідка – відприкметниковими дієсловами.

Інші фізичні характеристики як модуль порівняння втілені у восьми ознаках, кількісно і якісно по-різному представлених порівняльними конструкціями:

а) смак. Прикметники *смачний* і *несмачний*, зафіксовані в порівняльних конструкціях цього твору, вербалізують смак досить невиразно, адже трактувати їх можна по-різному, тому автор твору уточнює модуль порівняння за допомогою об'єкта порівняння (*смачним*, як *морозиво* (с. 258); *прісні* і *геть несмачні*, як *солоне тісто* (с. 312); [паленка] *люта*, як *огень* (с. 104)). Певною мірою аналогічно можна витлумачити прикметник *солодкий*, який набуває метафоричного значення в порівнянні *солодкими*, як *ранкові дитячі сни* (с. 142) і тут же конкретизується завдяки об'єкту порівняння;

б) запах. Вербалізатори запаху (і прикметники, й дієслова), як і вербалізатори смаку, переважно дуже загальні, тому Д. Кешеля вияскравлює їх порівняннями (*холоднопахучі*, як *кринична вода* (с. 39); *були намного майпахнячішими*, як *в'ялені бабині жаби* (с. 34); *пахло духмяно*, як *перезрілі лісові суниці* (с. 88); *пахучі*, як *груші-медівки* (с. 103)). Крім конкретних об'єктів порівняння (*пахняча*, як *цукрові грушки* (с. 80); *пахне перегаром*, як *хімічна зброя* (с. 258)) зафіксовано також абстрактний (*із пахучими*, як *спогад про перше кохання* (с. 258));

в) враження на дотик. Прикметно, що в аналізованих порівняннях вербалізовано і позитивне враження (*гладенька*, як *молочне поросятко* (с. 312)) і негативне (*слизьким*, як *розчавлений слимак* (с. 91)). Репрезентовано цю ознаку лексемами з прямим значенням (*колючим*, як *старий їжак* (с. 91); *м'якенькі*, як *персики* (с. 103)) та лексемами, ужитими в метафоричному значенні (*м'яке*, як *перший сон* (с. 239)). Д. Кешеля – майстер створення комічних картин. Жартівливого, іронічного, бурлескного та саркастичного ефекту він досягає різноманітними способами. Одним із таких способів є поєднання зменшено-пестливої лексики зі словами, значення яких викликає відразу, огиду. Такий спосіб творення комічного можна проілюструвати порівнянням, наприклад, *м'якенькі*, як *гів...* (с. 11). Комізм посилюється, коли це порівняння звучить з уст учня, що приніс учителеві подарунок від своєї баби – дуже м'які грушки – й озвучує йому не дуже пристойну їхню характеристику, почуту від власної баби.

Решта фізичних характеристик як модулів порівняння вербалізована значно менше: вони поступаються попереднім групам і за кількістю, і за діапазоном семантики (температура – тільки вища від нуля градусів: *тепле*, як *парне молоко* (с. 88); *теплою*, як *писочок маленького щеняти* (с. 141); з *гарячим*, як *осіння перчина* (с. 45); швидкість – висока: *пруdkіше* *білки* (с. 135); *ростеш прудко*, як *трава* (с. 181); вік – лише поважний: *старий*, як *ворона* (с. 256); *старий*, як *пень* (с. 298); сила – тільки потужна: *могутні...* як *наш добрий і щедрий нянько Дунай* (с. 64); *...могутні*, як *долоні стрійка Микули* (с. 73); вага – лише легка: як *мисливський хорт*, *легкий* (с. 312)).

Спосіб руху як модуль порівняння представлено в аналізованих конструкціях найрізноманітніше. Тут зафіксовано такі групи дієслів:

а) дієслова зі значенням раптової дії, яке містить сему 'легко': *злетіла*, як *паперовий бузюк* (с. 25); як *підсмалений горобець*, *підпорхнула* (с. 54); *перепілкою порхнула* (с. 98);

б) дієслова зі значенням раптової дії, яке містить семи 'швидко', 'різко', 'стрімко': *немов гарпія*, *кинулася в куток* (с. 35); як *молодий лошак...* *підхопився* (с. 70); *вискочив*, як *олень* (с. 139); *рвонув* *молодим лошаком* (с. 209); *ніби вісімнадцятилітня дівка стрибнула* (с. 169); *підскочила* *квочкою* (с. 204);

в) дієслова зі значенням результативної дії: *гидкою гусеницею заліз* (с. 95); *висунувся, як ховрах із нори* (с. 113); *вилізла, як польова мишка з нори* (с. 217); *вмостився, як курка у гнізді* (с. 149); *виповзла, немов сердита вовчиця* (с. 209);

г) дієслова зі значенням початку інтенсивного руху: *як вжалений у сідницю, завертівся* (с. 132); *завертілась, як дзига* (с. 150);

г) дієслова зі значенням односпрямованого руху: *летів, наче по гострому льоду* (с. 49); *летіли верхи на домовині ... як татари* (с. 95); *верховинським дівчам швидко бігла* (с. 116); *наче закохана лебедиця, пливе собі* (с. 135); *поскакали, як кенгуру* (с. 144); *почав, мов навіжений, тікати* (с. 209);

д) дієслова зі значенням різноспрямованого руху: *немов привид прекрасної Єлени-цариці, бродила* (с. 217); *нипала живою тінню* (с. 122); *дід крутив серед дороги бабою, як жебрак бідою, баба дідом, як відьма мітлою* (с. 79);

е) дієслова зі значенням повторюваного руху із семою 'різко', 'уривчасто': *підскакував, наче жеребець* (с. 104); *дуля злітала хижаком* (с. 42); *дригав, як лопухівська жаба, ногами* (с. 75);

є) дієслова зі значенням поривчастого руху: *почали розмахувати руками, наче лелечихи на болоті* (с. 48);

ж) дієслова зі значенням руху з одного боку в інший: *колихаючись, як суха лобода на вітрі ... встала* (с. 54); *як шия за гусячою головою, телінається дід* (с. 77);

з) дієслово зі значенням початку руху: *немов бойовий слон ... рушали* (с. 137); дієслова зі значенням руху в якомусь одному напрямі: *немов бик, коли влуплять молотом у чоло, хитнув головою* (с. 76);

и) дієслова зі значенням руху за ким-небудь: *як коров'ячий хвіст, волочуся я* (с. 77);

і) дієслова зі значенням «минати, залишаючи збоку кого-, що-небудь»: *оминали, як чумних* (с. 36) та ін.

Тематичне поле способу руху представлено 35 порівняльними конструкціями, у яких рух передано за допомогою 25 різнокорневих дієслів, 2 пар однокорневих дієслів (*порхнула – підпорхнула, злетіла – злітала*) і 3 дієслів, що відрізняються граматичними формами роду (*завертівся – завертілась, летів – летіла*) та роду і виду (*підскакував – підскочила*). Цікаво, що в жодному з порівнянь з повторюваними дієсловами – номінантами руху не дубльовано об'єкт порівняння, що свідчить про письменницький хист Д. Кешелі, про його усвідомлене ставлення до вибору цього об'єкта. Майстерність автора роману виявляється також у доборі синонімів на позначення руху (*висунувся, вилізла, виповзла*), завдяки чому ще більше помітна скрупульозність митця.

З граматичного погляду номінації способу руху є родовими чи особовими формами дієслів, форма дієприслівника (*колихаючись*) з-посеред цих номінацій зафіксована один раз.

Особливості мовлення, вербалізованої реакції персонажів аналізованого роману на подразник як модуль порівняння структурувати складно. Принаймні можна констатувати наявність емоційно нейтральних номінацій мовлення, способу мовлення, ужитих у прямому значенні й увиразнених об'єктом порівняння (*голосом куріпочки проказав* (с. 114); *вміють говорити, як по губах медом мастити* (с. 189)) та метафоричним обставинним поширювачем (*твердо, наче відрубуючи сокирою, мовила* (с. 77); *читав таким тоном, наче рядки із псалтиря адресував не небесам, а панові вчителю* (с. 211); *гірким, як дим тютюну, голосом ... розповідала* (с. 120)), а також емоційно маркованих (*заверецав, якби йому через сідницю зуби витягували* (с. 45)).

У цій групі номінацій модуля порівняння зафіксовано вживання метафор, зокрема таких різновидів: а) тварина → людина: *замекав, як коза Танкістка* (с. 337); *наче недорізана коза, замекала* (с. 45); (мекати – *перен.* «говорити нерозбірливо, розтягуючи слова і вставляючи між ними звуки “мм”, “ме”») [СУМ, т. 4, с. 668]; *торохкотіла, як деркач* (с. 327) (деркач – «птаха ... який відзначається характерним скрипучим криком» [СУМ, т. 2, с. 252]); *не фурчить, як беременний борсук* (с. 291) (у цьому контексті, очевидно, фурчати – видавати звуки типу «фр», «фр»); *забурчав, наче вулик, у який залетіла ворона* (с. 34) (бурчати – *розм.* «докучливо висловлювати своє невдоволення чим-небудь, дорікати комусь» [СУМ, т. 1, с. 262]); б) комаха → людина: *пискали, вискали, зуділи-дзумчали, як дроздофіли в бочці з почавленим виноградом* (с. 127) та в) фізичний процес → людина: *як молотарка, фурчала* (с. 130) (фурчати – «утворювати деренчливий звук при роботі (про механізми)» [СУМ, т. 10, с. 656]).

З погляду граматичної належності номінацій мовлення, то всі вони є дієсловами доконаного чи недоконаного виду.

Психічний стан як модуль порівняння втілений у назвах емоційних реакцій переважно негативного спектру: з такою *розпукою відлічувала по карбованцю, наче із пальців по одному нігтю живцем відривала* (с. 169); *безпорадний, знічений, як сопливий першокласник* (с. 347); *отетеріло, як ховрах, дупав очима* (с. 75); *тужно, немов поранені слони, трубили* (с. 54). Найменування нейтрального та позитивного стану зафіксовано в таких порівняннях: *був байдужим, як дерев'яна бочка* (с. 327); *А пані вчителька ... подивилася на мене такими здивованими і люблячими очима, наче перед нею стояв майбутній пророк людства* (с. 34).

У групі порівнянь на позначення психічного стану спостережено чимало іронічних конструкцій, у яких лексичне значення модуля порівняння передає негативну емоцію, проте об'єкт порівняння вжитий у такому контексті, що вся конструкція набуває протилежної семантики й гумористичного забарвлення: *настрахалася, як кобила, коли воза переверне* (с. 61); *запереживав, як індюк, коли свиню зуби заболять* (с. 101); *переживав за школою, як баран, коли вовк удавиться кісткою* (с. 111). Правильне декодування таких компаративем можливе лише на основі доброго знання звичок тварин і народного побуту. Іронія засвідчує вивіщення над ситуацією, активну позицію мовця в не зовсім вдалій ситуації, його дотепність й оптимізм. На думку М. Баган, іронія в народних прислів'ях пов'язана з бажанням мовця переконливіше спростувати чиїсь хибні припущення, підсилити негативнооцінні характеристики [1, с. 80]. У романі-колажі із стихій життя «Родаки» іронічні порівняння дають змогу емоційніше й наочніше розкрити глибину справжніх намірів і станів героїв. Творення іронічних порівняльних конструкцій з жартівливим маркуванням – одна з особливостей стилю Д. Кешелі як письменника.

Настрій як модуль порівняння реалізовано в аналізованих конструкціях у статичній та в динамічній. Порівнянь із позитивною характеристикою цього модуля (*веселий і щасливий, як великодня паска* (с. 46); *сито-вдоволені, як гендлярі на базарі* (с. 73); *роzcвіла, як пасуля-бумбачка* (с. 131); *вигукнула з такою радістю, ніби знайшла розгадку побудови пірамід єгипетських фараонів* (с. 208); *наче квочка ... радісно завокчив* (с. 230)) утричі більше ніж порівнянь із негативною характеристикою (*зневажливо фиркнула, наче генеральська кобила* (с. 92); *невдоволено, наче непохмелений бусол, помахував головою* (с. 123); *сумна, як безмежна печаль Марії Магдалини...* (с. 358)). Позитивна характеристика настрою може посилюватися дієсловом з метафоричною семантикою (*роzcвів вдоволено, як червона півонія* (с. 59)). Щодо граматичних особливостей номінантів цього модуля порівняння, то ними є

прикметники, дієприкметники, прислівники (зокрема однокореневі антоніми *вдоволено – невдоволено*) та дієслово *розцвіла*, ужите в переносному значенні.

Фізичний стан: *слабий*, як *мукачівське пиво* (с. 9); *нездалий* (очевидно, ‘слабкий’), *ніби його всю осінь з коноплями в намуді мочили* (с. 63); *нездалий*, *гіби цілу ніч із псами зайців гонив по винницях* (с. 112); так *засвербіло*, *ніби позаторішні воші просили опохмелитись* (с. 128); *п’яні*, як *кендіюв гусак* (с. 31); *здоровий*, як *бугай* (с. 34); *сліпий*, як *сова* (с. 256); *вічно голодний*, як *крадений кінь* (с. 312); *тремтів*, *наче підключений до розетки* (с. 16).

Вдача людини як модуль порівняння втілена переважно в позитивних характеристиках (*по-християнськи високоморальних сусідів* (с. 185)), причому ці характеристики найчастіше нанизуються при тому самому об’єкті порівняння (*добра, щедра, ласкава, як селянка* (с. 38); *терпеливою, доброю і лагідною, як скибка хліба* (с. 188)), доходячи до чотирьох *прудкою, жвавою, веселою і щебетливою, як весняна пташка* (с. 190)).

Порівняльні конструкції, за допомогою яких автор передає особливості поведінки, вдачі людини, нерідко мають комічне забарвлення. Комічність може бути зумовлена невідповідністю суб’єкта і об’єкта порівняння модулю порівняння (*дід скелею вперся* (с. 18); [Митрик] *грюкав у двері вперто і войовниче, як легендарний грек Ахілл у ворота Трої* (с. 163)); *жалісливий, як той злодій, што вбив матір і отця, а на суді плакав, же би його помилували, бо він круглий сирота* (с. 145)).

Розумова діяльність, розумові здібності як модуль порівняння названі лише лексемами з позитивною семантикою: *допитливими, як у їжачихи, очицями* (с. 45); *сторожка і пильна, як бузьок над гніздом маленьких лелечат* (с. 141); *...розум твердий, як у начальника комуністичеської партії...* (с. 324).

Цікаво, що письменник жодного разу не повторив об’єкта порівняння, попри те, що репрезентанти модуля порівняння могли повторюватися (*гладенька, як олія* (с. 80) і *гладенька, як молочне поросятко* (с. 312); *гачкуватим, як у ворони, носом* (с. 71) і *гачкуватого, як у турка, носа* (с. 129)).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Порівняльні конструкції роману-колажу із стихій життя Дмитра Кешелі «Родаки» засвідчують надзвичайно широкий спектр асоціативно-інтерпретативної діяльності персонажів – простих селян Закарпаття. Компаративний модус порівнянь охоплює цілу низку ознак, що стосуються зовнішнього вигляду – розміру, форми, кольору, загального враження та статури; інших фізичних характеристик – смаку, запаху, враження на дотик; способу руху – результативності, інтенсивності, раптовості та под.; особливостей мовлення, вербалізованої реакції персонажів, утілених у метафорах *тварина → людина, комаха → людина, фізичний процес → людина*; психічного стану, настрою в статиці та в динаміці, фізичного стану, вдачі, розумової діяльності та розумових здібностей.

Попри відносно традиційний модуль порівняння компаративеми Д. Кешелі досить оригінальні завдяки несподіваному об’єкту порівняння, вони часто мають комічне забарвлення, нерідко зумовлене невідповідністю суб’єкта і об’єкта порівняння його модулю. Однією з особливостей ідіостилу письменника є творення іронічних порівняльних конструкцій із доброзичливим маркуванням.

Виконане дослідження відкриває перспективи для зіставного вивчення семантичної та структурної специфіки порівняльних конструкцій у творах Д. Кешелі й українських письменників з інших регіонів України. Це посприє уточненню відомостей про ідіостиль

різних митців й розширить уявлення про особливості народного мовомислення українців. Перспективним вважаємо також аналіз граматичної структури порівняльних конструкцій у художніх творах, впливу форми на оцінний потенціал компаративем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган М. П. Заперечення в сучасному українському комунікативному просторі: традиції і новаторство: монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2021. 224 с.
2. Білик О. О., Подоляк З. Р. Образні порівняльні конструкції та способи їх відтворення в українських перекладах (на матеріалі роману Дж. Мартіна «Гра престолів»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46, том 3. С. 124–128.
3. Грипас О. Ю. До питання про термінологічний апарат для позначення компонентів структури компаративем. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Вип. 8. Київ : Національний педагогічний університет, 2011. С. 296–299.
4. Добролюжа Г. М. Мотив здоров'я в тематиці поліських народних порівнянь. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 1999. Вип. 4. С. 60–63.
5. Єрмоленко С. І., Грушкіна Ю. О. Порівняльні конструкції в прозі Євгена Положія (на матеріалі роману «Риб'ячі діти»). *Мова. Свідомість. Концепт*: зб. наук. праць, 2019. Вип. 99. С. 18–22.
6. Завгородня Л. Л. Відтворення образу порівняння як проблема перекладу англійських порівняльних структур українською мовою. *Мандрівець*. 2013. № 1 (103). С. 68–71.
7. Заскалета В. П. Типологія семантичних полів порівняння за значенням суб'єкта (на матеріалі роману-колажу Д. Кешелі «Родаки»). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ, 2018. Вип. 36. С. 47–56.
8. Заскалета В. П. Типологія семантичних полів порівняння за значенням об'єкта (на матеріалі роману-колажу Д. Кешелі «Родаки»). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*: зб. наук. праць. Київ, 2018. Т. 21, № 1. С. 131–141.
9. Колоїз Ж. В. Прагматична орієнтація образних порівнянь у мовотворчості Ліни Костенко. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького держ. пед. ун-ту*: зб. наук. праць. Вип. 6. Кривий Ріг, 2011. С. 602–617.
10. Конторчук Г. Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій в історичній повісті Валерія Шевчука «Розсічене коло». *Волинь–Житомирщина*. 2010. № 20. С. 261–270.
11. Красавіна В. В. Етномаркери в порівняльних конструкціях у романі-колажі Дмитра Кешелі «Родаки». *Література та культура Полісся. Серія : Філологічні науки*. 2018. Вип. 93. С. 180–187. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2018_93_21 (дата звернення: 01.04.2023).
12. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підруч. (за ред. Л. І. Мацько). Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
13. Мойсієнко А. К. Порівняння в системі Шевченкового вірша. *Дивослово. Українська мова і література в навчальних закладах*. 2001. № 2. С. 25–29.
14. Молчко О. О. Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою. *Іноземна філологія*. 2012. № 124. С. 161–169.
15. Павлюк Т. П. Порівняльні звороти в сучасному українському поетичному тексті : дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2011. 205 с.
16. Радіонова К. С. Стійкі компаративні одиниці на позначення зовнішності людини в англійській, французькій, українській та російській мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2015. № 15. С. 122–125.
17. Сизоненко Н. М. Семантична структура компаративем за об'єктом порівняння (на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад»). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 4 (335). 2020. С. 76–85.

18. Смушак Т. В. Роль та функції порівнянь у новелах Ірен Немировської «Глядач», «Через обставини». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 11 (Т. 2). С. 128–131.

19. СУМ. Білодід І. К. (Ред.). Словник української мови: В 11 т. (1970-1981). Київ : Наукова думка, т. 1, 1970; т. 2, 1971; т. 4, 1973; т. 10, 1979.

ДЖЕРЕЛО

Кешеля Д. Родаки: роман-колаж. Київ, 2017. 384 с.

REFERENCES

1. Bahan M. P. Zaperechennia v suchasnomu ukrainskomu komunikatyvnomu prostori: tradytsii i novatorstvo: monohrafiia. Kyiv : Vydavnychi tsestr KNLU, 2021. 224 s.

2. Bilyk O. O., Podoliak Z. R. Obrazni porivnialni konstruksii ta sposoby yikh vidtvorennia v ukrainskykh perekladakh (na materialy romanu Dzh. Martina «Hra prestoliv»). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. 2020. № 46, tom 3. S. 124–128.

3. Hrypas O. Yu. Do pytannia pro terminolohichni aparat dlia poznachennia komponentiv struktury komparatyvem. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy: zb. nauk. prats. Vyp. 8*. Kyiv : Natsionalnyi pedahohichnyi universytet, 2011. S. 296–299.

4. Dobrolozha H. M. Motyv zdorovia v tematytsi poliskykh narodnykh porivnian. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. I. Franka*. 1999. Vyp. 4. S. 60–63.

5. Iermolenko S. I., Hrushkina Yu. O. Porivnialni konstruksii v prozi Yevhena Polozhiiia (na materialy romanu «Rybiachi dity»). *Mova. Svidomist. Kontsept*: zb. nauk. prats. 2019. Vyp. 99. S. 18–22.

6. Zavhorodnia L. L. Vidtvorennia obrazu porivniannia yak problema perekladu anhliiskyykh porivnialnykh struktur ukrainskoiu movoiu. *Mandrivets*. 2013. № 1 (103). S. 68–71.

7. Zaskaleta V. P. Typolohiia semantychnykh poliv porivniannia za znachenniam subiekta (na materialy romanu-kolazhu D. Kesheli «Rodaky»). *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO KNLU*. Kyiv, 2018. Vyp. 36. S. 47–56.

8. Zaskaleta V. P. Typolohiia semantychnykh poliv porivniannia za znachenniam obiekta (na materialy romanu-kolazhu D. Kesheli «Rodaky»). *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Serii Filolohiia*: zb. nauk. prats. Kyiv, 2018. T. 21, № 1. S. 131–141.

9. Koloiz Zh. V. Prahmatychna oriientatsiia obraznykh porivnian u movotvorchosti Liny Kostenko. *Filolohichni studii : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzh. ped. un-tu* : zb. nauk. prats. Vyp. 6. Kryvyi Rih, 2011. S. 602–617.

10. Kontorchuk H. Strukturno-semantychni osoblyvosti porivnialnykh konstruksii v istorychnii povisti Valerii Shevchuka "Rozsichene kolo". *Volyn - Zhytomyrshchyna*. 2010. № 20. S. 261–270.

11. Krasavina V. V. Etnomarkery v porivnialnykh konstruksiiakh u romani-kolazhi Dmytra Kesheli «Rodaky». *Literatura ta kultura Polissia. Serii : Filolohichni nauky*. 2018. Vyp. 93. S. 180-187. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2018_93_21 (data zvernennia: 01.04.2023).

12. Matsko L. I., Sydorenko O. M., Matsko O. M. Stylistyka ukrainskoi movy : pidruch. (za red. L. I. Matsko). Kyiv : Vyshcha shkola, 2003. 462 s.

13. Moisiienko A. K. Porivniannia v systemi Shevchenkovoho virsha. Dyvoslovo. *Ukrainska mova i literatura v navchalnykh zakladakh*. 2001. № 2. S. 25–29.

14. Molchko O. O. Porivniannia v ukrainskomu khudozhnomu teksti ta varianty yoho vidtvorennia anhliiskoiu movoiu. *Inozemna filolohiia*. 2012. № 124. S. 161–169.

15. Pavliuk T. P. Porivnialni zvoroty v suchasnomu ukrainskomu poetychnomu teksti : dys. ... kand. filol. nauk. Zaporizhzhia, 2011. 205 s.

16. Radionova K. S. Stiiki komparatyvni odyntsi na poznachennia zovnishnosti liudyny v anhliiskii, frantsuzkii, ukrainskii ta rosiiskii movakh. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho un-tu*. 2015. № 15. S. 122–125.

17.Syzonenko N. M. Semantyczna struktura komparatyvem za ob'iektom porivniannia (na materiali zbirky novel M. Dochyntsia «Khlіb i shokolad»). *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. № 4 (335), 2020. S. 76–85.

18.Smushak T. V. Rol ta funktsii porivnian u novelakh Iren Nemyrovsky «Hliadach», «Cherez obstavyny». *Zakarpatski filolohichni studii*. Uzhhorod, 2019. Vyp. 11 (T. 2). S. 128–131.

19.SUM. Bilodid I. K. (Red.). *Slovnyk ukrainskoi movy: V 11 t. (1970-1981)*. Kyiv : Naukova dumka, t. 1, 1970; t. 2, 1971; t. 4, 1973; t. 10, 1979.

Баган Мирослава Петрівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету (Україна).

Myroslava Bahan, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology, Kyiv National Linguistic University (Ukraine).

Заскалета Валентина Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету (Україна).

Valentyna Zaskaleta, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Philology, Kyiv National Linguistic University (Ukraine).

Стаття надійшла: 13.04.2023

Статтю прийнято до друку: 20.04.2023

УДК 81' 367.634

DOI 10.31652/2521-1307-2022-36-40-53

СТИЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ УПОТУЖНЕННЯ ОЗНАКИ «ОДНОРІДНІСТЬ» У СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Інна Завальнюк

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: zavalniukinna@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3993-9555

Ніна Іваницька

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: pyasta4@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1002-9731

Стаття присвячена викладу матеріалу, що засвідчує реалізацію ознаки «однорідність» у значеннєвих варіантах синтаксичної категорії «член речення» в аспектах